

Madách Imre**emlékünnepeég '93****Mezey Katalin**

A világ piacán

Gondolatok egy Madách ünnepeégre

A költészetnek nincsenek cleve kitüntetett színhelyei. A költészet ott van, ahol a költő van, a világ sokféle összetevője között mindig kielemezhetően. Keresni nem érdemes, felismerni azonban nem csak köteleesség, de győzelem is.

Habár sosem tudni, hogy mire jó? Miért kell, amikor fennen hirdetik, hogy nem kell senkinek, hogy mihaszna, hogy nem veszik, nem szeretik, nem érdekli az embereket.

Madách Imre rövid élete forgatja élénk ezeket a gondolatokat. Ő, aki csak élete három utolsó évében volt szerepe szerint is költő, vállaltan, ismerten, sőt, országosan elismerten - hála Arany János felfedezőkedvének és nagylelkű igazságérzetének. Művei mégis azt bizonyítják, hogy egész életében mindent az íróvá építkezésnek rendelt alá.

Hogyan lehetett volna másként Az ember tragédiája a korszak egyik legeredetibb, legprófétiikusabb irodalmi megvalósulása? Éren székszise, forrongó pesszimizmusa a század nagy gondolkodóinak és fantáziával teli utópistáinak színvonalán jeleníti meg egy szervesen megépült drámai költeményben mindazokat a kérdéseket, amelyekre az európai civilizáció, művészet a mai napig keresi a választ.

"A korszerű szerepek hamar avulnak, az affektáció egy-kettőre megkopik, a becsületes, kereső szó minden korban érvényes. A lényegét próbálta megragadni a maga gyötrődő lelkében, százada vajjúdó szellemében, s egyéne és koron túl az emberélet végső értelmében. Mert

a legnagyobbat merte kérdezni, figyelünk még ma is izgatottan a válaszára." - írja róla Halász Gábor.

Hogyan tudta, tudhatta a patriarchális vidéki közeg, a magyar elmaradottság szimbólumául szolgáló nemesi udvarház lakójaként felfedezni, előre látni azokat a helyszíneket, melyeket szegycmenteljes huszadik századunk majd az ember tragédiájához hozzáadott? Hogyan érezhette meg az emberi tudományok végtelennek hitt lehetőségeibe belerészegedett kortársai közt, és merte józanul és a józanok kegyetlenségével kimondani: lehet szárnyunk, röpkönlhetünk az űrben, lehet tudományunk és tudományosan eltervezett társadalunk - mindez megváltoztatja külsönket, külsőségeinket, megváltoztathatja jogainkat és lehetőségeinket - de minket, emberi lényegünket, mely saját boldogságunk és boldogtalanságunk között hányódik nem fogja megváltoztatni. Nem tudja megváltoztatni.

Ráérzett, a felvilágosodott, saját tudása perspektíváitól elkábult ember legnagyobb veszélyére, a relativizmusra is, mely teljes zűrzavart, érzéketlenséget, úttévesztést okozhat - s mint láttuk, okozott is. "Te vagy az, ki azt hitetéd el az emberekkel, hogy a fájdalom nem fájdalom, hogy a rossz s a jó egy, ki érzéketlenné teszed végzetlenségeiddel a véges nyomor iránt társaimat!" - írja egy filozófusról.

Már korai művei egyikében, a "Csak tréfá"-ban ilyen replikát olvashatunk: "Ha elv, nem lehet nagy!" Megnövelhet-e egy táborat más, mint az érdek? - teszi hozzá a kérdést Halász Gábor.

Madách I mrét gondolkodó mivolta távolította el kora szellemi divatjaitól. Meghosszabbította az ismert dolgok eredőit, kirajzolta jövőbeli találkozásait, metszéspontjait. Végkövetkeztetéseit kedvvel és gazdag képzelettel jelenítette meg sötét álmokképekben. Nem az ő hibája, hogy ezek a sötét álmokképek még sötétebb valóra váltak.

"Ha kellőszámú elemét ismernénk a valóságnak, nem lennének többé véletlenek. Minden előre megmondható volna." - mondta egy alkalommal a híres fizikus, Teller Ede.

A költő - a madáchi, magányos elemző - az az ember, aki a tudós szavait olykor beigazolja. Nem azért mert próféta, nem azért, mert vátesz, hanem mert fantáziája abban leli kedvét, hogy a megismert valóság mintájára kvázi-valóságokat teremsen, hogy tovább folytassa és befejezze a történeteket.

1991 őszén a frankfurti könyvvásár fehér kerítésén kívül meghúzódó szerény, piaci standok egyikén, egy alkalmi antiquárium sátra alatt a különleges ösnyomatványok, imakönyvek, bibliák múlt századokbeli iskoláskönyvek, tudományos értekezések között egy szívó papírra nyomott, széléin már megsárgult, vékony könyvet találtam: Az ember tragédiáját németül. A szecessziós könyvművészet elemeit hordozó kis kötet belső oldalán feltüntették: negyedik kiadás: 7000-8000 példány.

Első, ösztönös megnyilatkozásom az öröm és a szégyenkezés után: "ezt megveszem". Öntudatom zavarában, a két fárasztó nap után, amit a könyvkiállítás-monstrum bendőjében töltöttem, mentőkötélnek tünt ez a füzet. Kiábrándulttá tett és megalázott a kerek világ

könyvkiadásának hivalkodó vására, a viruló cégek könyvtobzódása. Nagy nyelvek és híres nemzetek kiadóinak végeérhetetlen sokasága oltotta ki bennem fényét annak a dédelgetett hitnek, hogy valamicske értelme, jelentősége van és lehet a magyar könyvek kiadásának is.

És ekkor a korai sötétedésben, a szemergő esőben ott feküdt Gutenberg országa ifjú könyvárusának kínálatában, a patinás, régi könyvek közt Madách művének két háború közti kiadása. Egy példány a nyolcezerből.

Nyolc márkát kértek érte, de nem ez a viszonylag jelentéktelen összeg volt az oka, hogy a vételtől elálltam.

Nem volt szívem a könyvet hazahozni.

Éreztem ugyan, hogy már alig-alig akadhat olyan vevő, aki az elmúlt évtizedek generális tömegkultúrájának ellenére tudná, ki volt, ki lehetett az az Emerich Madách? De a könyvecskének ott, kint Frankfurtban mégis volt valami esélye arra, hogy költőnknek egy új olvasót szerezzen. És ettől az esélytől nem akartam megfosztani. A címe, az a késő-romantikus, kiábrándítón tömör, naívan szókimondó címe! Talán akad, akit kíváncsivá tesz az ismeretlen nevű, ismeretlen irodalomból jövő szerző gondolataira.

Nem elmélkedem most arról, mennyit ment világunk - és benne irodalmi hírnevünk - hátrafelé, ha ahhoz mérjük mátkat, hogy jó hetven éve még 7-8000 példány elkelt Az ember tragédiájából Németországban. Nem elmélkedem arról sem, megbecsüljük-e, forgalmazzuk-e eléggé meglévő értékeinket?

Avval a vigasztaló képpel zárom szavaimat, amit módom volt látni jó ezeregynéhány száz kilométerre a fogantatás helyétől, Alsósztyregovától és jó százharminc esztendőre a fogantatás évétől: a világ könyvpiacán, Luther Márton vitairatai mellett, ott hever Madách műve is. Ha tudunk róla, ha nem. (Mezey Katalin költő köszöntője a szerkesztőség felkérésére készült és elhangzott 1993. jan. 22.-én a balassagyarmati Madách emlékünnepeken.)